

Юридичні науки

УДК 349.6

Гірева Олександра Фархадівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Гирева Александра Фархадовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Gireva Oleksandra

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бенедик Яна Степанівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ «ЗАБРУДНІЮВАЧ ПЛАТИТЬ» ЯК
ПРИНЦИПУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ**

**СУЩНОСТЬ ПРИНЦИПА «ЗАГРЯЗНИТЕЛЬ ПЛАТИТ» КАК
ПРИНЦИПА ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО
СОЮЗА**

**THE ESSENCE OF THE "POLLUTER PAYS" PRINCIPLE AS A
PRINCIPLE OF THE ENVIRONMENTAL POLICY OF THE
EUROPEAN UNION**

Анотація. У статті автор розглядає і аналізує принцип екологічної політики Європейського Союзу «забруднювач платить», досліджує становлення та розвиток даного принципу та процес його функціонування на території держав-членів Європейського Союзу.

Ключові слова: захист навколишнього середовища, екологічна політика ЄС, принцип «забруднювач платить».

Аннотация. В статье автор рассматривает и анализирует принцип экологической политики Европейского Союза «загрязнитель платит», исследует становление и развитие данного принципа и процесс его функционирования на территории государств-членов Европейского Союза.

Ключевые слова: защита окружающей среды, экологическая политика ЕС, принцип «загрязнитель платит».

Summary. In this article the author examines and analyzes the principle of the environmental policy of the European Union the "polluter pays" principle, explores the formation and development of this principle and the process of its functioning on the territory of the European Union member states.

Key words: environmental protection, EU environmental policy, the «polluter pays» principle.

Постановка проблеми. Щороку все гостріше постає питання щодо стану навколишнього середовища та його постійного погіршення за рахунок впливу антропогенних факторів. Мабуть кожен сьогодні час від часу чує новини щодо ризиків глобального потепління, вичерпання природних ресурсів та наближення невідворотних змін у біосфері. Водночас значного негативного впливу екологічній безпеці соціуму завдає діяльність, яку можна взяти під контроль та спрямувати у більш позитивне русло, а в інших випадках застосувати компенсаційні заходи. У цьому

контексті значно актуалізується принцип «забруднювач платить», як один з дієвих інструментів боротьби із забруднення навколишнього середовища. На особливу увагу заслуговує сутність та порядок застосування (реалізації) даного принципу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тема розглядається у тісній співпраці науковців різних галузей економіки, екології та права. Зокрема, проблеми регулювання забезпечення екологічної безпеки висвітлено у численних теоретичних дослідженнях та узагальненнях як українських, так і зарубіжних вчених, серед яких: А.П. Гетьман, Т.І. Шинкаренко, А.Б. Качинський, І.М. Ляшенко, Б.М. Данилишин, А.В. Степаненко, О.С. Заржицький, В.О. Владимиров, В.І. Измалков, Б.М. Порфир'єв, Р. Кромер та ін.

Мета статті – дослідити становлення та розвиток принципу «забруднювач платить», як принципу екологічної політики Європейського союзу, проаналізувати підходи до визначення принципу «забруднювач платить», а також процес функціонування його на території держав-членів європейської спільноти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 6 Стокгольмської декларації від 1972 року, одним із найважливіших завдань людства є охорона навколишнього середовища, і таке завдання відповідно може бути досягнуте завдяки активній співпраці держав [1]. Початковим етапом імплементації цього пріоритету у Європейському Економічному Співтоваристві (ЄЕС) можна вважати конференцію керівників держав-членів, яка відбулася у Парижі у жовтні 1972 р. У декларації зазначено, що економічне зростання Співтовариства не є самоціллю, воно повинно сприяти покращенню якості життя [2]. Надалі ця ідея отримала розвиток та перетворилася з декларативної норми у норму імперативну. Так, відповідно правовою основою сучасної екологічної політики Європейського Союзу є Single European Act, прийнятий в 1987 р. Вперше в

Європейському Союзу на законодавчому рівні було визначено завдання – не тільки забезпечити збереження, але й покращити якість навколишнього середовища. Цим Актом у Договорі було створено новий розділ — “Навколишнє середовище”, де були визначені низку цілей ЄС у сфері навколишнього середовища: охорона, захист і покращення якості навколишнього середовища; сприяння захисту здоров’я людини; забезпечення розумного та раціонального використання природних ресурсів. Такий курс призвів до проникнення ідей захисту навколишнього середовища до усіх сфер політики ЄС [3].

Договір про заснування Європейського Союзу 1992 року поставив перед державами-членами нову мету — досягнення ефективного, збалансованого та сталого розвитку. Було сформовано ще один пріоритет політики Співтовариства в сфері захисту навколишнього середовища — забезпечення на міжнародному рівні заходів, пов’язаних з вирішенням екологічних проблем у регіональному і міжнародному масштабах. На шляху підвищення якості життя громадян країн-членів ЄС постали нові завдання, серед яких значної уваги потребувало підвищення відповідальності господарюючих суб’єктів за екологічну шкоду, заподіяну в результаті їх виробничо-господарської діяльності в усіх сферах соціально-економічного життя суспільства: виробництво, транспорт, будівництво, комунально-побутове обслуговування, задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людей [4].

Це спричинило розробку і прийняття Комісією ЄС в 1993 р. Зеленої книги — Green Paper of Remedying Environmental Damage і в 2000 р. Білої книги – White Paper on Environmental Liability. У відповідних документах було сформульовано принцип забруднювач платить, сутність якого полягає в тому, що за умови забруднення особою повітря, води, ґрунту тощо, вона повинна нести відповідальність та ліквідувати дане забруднення. 21 квітня 2004 р. Парламент і Рада ЄС прийняли Директиву

“Про юридичну відповідальність в галузі охорони навколишнього середовища” - The European Union Environmental Liability Directive (ELD) 2004/35, що набрала юридичної сили 30 квітня 2004р. та значно підсилила дію досліджуваного принципу. Директива також передбачає відшкодування збитків тими, хто їх заподіяв. Крім того, витрати на превентивні заходи, очищення та компенсацію за забруднення покладаються на його винуватців [5].

У країнах ЄС діють понад 200 чітких механізмів реалізації екологічного законодавства, застосовується близько 150 видів екологічних податків, структура і тарифні ставки яких затверджено національними парламентами. Директорат із податків і митних зборів Європейської комісії розподілив екологічні податки на сім груп за сферами використання: енергетичні податки (на моторне паливо, енергетичне паливо, електроенергію); транспортні податки (на пройдені кілометри, щорічний податок із власників, акцизи при купівлі автомобіля); плата за забруднення (емісія забруднювальних речовин в атмосферу й викиди у водні басейни); плата за розміщення відходів на звалищах та їх переробку; податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін (руйнування озонового шару); податок на шумовий вплив; плата за використання природних ресурсів [6].

Важлива перевага платіжної системи полягає в тому, що забруднювач має широкий спектр вибору рішень — забруднювати і платити, зупинити своє виробництво, інвестувати в очисне обладнання, внести зміни у виробничу технологію, в номенклатуру виробництва, змінити місце виробництва [7].

Основна ідея принципу «забруднювач платить» пов’язана з механізмом інтерналізації. Н. С. Зіновкін наводить таке визначення даного поняття: «Інтерналізація – це включення оцінки зовнішніх для компанії позитивних і негативних ефектів, обумовлених діяльністю інших компаній,

організацій, осіб, у витрати або дохід виробників цих ефектів з метою можливості здійснення їхнього ринкового регулювання. Наприклад, пред'явлення штрафних санкцій за зовнішнє забруднення території компанії, підприємства» [8].

Принцип «забруднювач платить» дозволяє схаменутись недобросовісному споживачу природних ресурсів та одночасно мінімізувати шкоду, направити розвиток економіки в бік модернізації одночасно із турботою до навколишнього середовища. По-перше, користувач під впливом вищезазначеного принципу починає ставитись більш відповідально до своєї діяльності. По-друге, керування податковим навантаженням та наповнення відповідних бюджетів дозволяє фінансувати екологічні проекти. Це те, що носить назву «ідея подвійного виграшу» (win-win situation) [9].

Як наголошує А. П. Гетьман, залежно від характеру діяльності всі підприємства, як приватні так і державні, використовують природні ресурси для організації виробничих процесів та використання у продукції. Разом з цим, породжуються відходи різноманітного типу та кількості, тим самим ними забруднюються повітря, води та ґрунти. До певного етапу, лише масштабні затрати ресурсів і забруднення враховувались у вартості діяльності заводів або в ціні кінцевого продукту чи послуги. Така ситуація призвела до необхідності впровадження глобальних змін як з економічних, так і з екологічних причин. Зростаючий попит на чисті технології і вироби, створює нові ринкові можливості з перевагами для інноваційних компаній та промисловості. Інтеграція екологічних міркувань у політику управління дозволяє зберігати ресурси та енергію, підвищувати продуктивність виробництва одночасно з якістю продукту та життєвого середовища. На ці положення спирається структура і умови для сталого розвитку [10].

Що стосується нашої держави, Україна в процесі розв'язання екологічних проблем із допомогою фінансових важелів, а саме

податкового регулювання може забезпечити економічні стимули для забруднювачів – стимулювати їх до нововведень та інвестицій у відновлювані джерела енергії й альтернативні види палива; ефективне використання паливно-енергетичних ресурсів, реалізацію заходів енергозбереження; збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі країни; коригування споживчого попиту на екологічно «чисті» й «шкідливі» товари, їх пропозиції з боку виробників; ефективне використання природних ресурсів; фінансування природоохоронних фондів тощо.

Складністю є й тиск та неприйняття великими промисловцями будь-яких підвищених навантажень. Так, застарілі підприємства та їх володільці, разом із підвищенням впливу принципу «забруднювач платить» позбуваються частки прибутку одночасно з появою необхідності здійснювати інвестиції та приводити індустріальні комплекси до вимог сучасності. Налякані такими викликами, вони використовують власні можливості у політичних колах, здійснюють супротив імплементації положень розглядуваного принципу.

Довгий час прибутковість підприємств в Україні була пов'язана з практично безкоштовним використанням природних ресурсів, що призводило до їх вичерпання та забруднення [11].

Однак, зусиллями професіоналів із допомогою міжнародного досвіду, позитивні зрушення все ж таки відбуваються. Зокрема, з 1 січня 2019 року ставка екоподатку за викиди двоокису вуглецю (CO₂) стаціонарними джерелами забруднення становитиме 10 гривень за тонну, замість 0,41 грн у 2018 році. Тобто її розмір збільшився у 24,4 рази [12].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що принцип «забруднювач платить» у сукупності з іншими принципами, такими як принцип перестороги, принцип оцінки впливу, тощо дозволяє впливати на діяльність суб'єктів господарювання в напрямку забезпечення

екологічної безпеки. Розвиток зазначеного принципу, а також справедливість та адекватність його впровадження в кожній галузі дозволяє підвищувати якість життя та мінімізувати ризики для навколишнього середовища одночасно із технологічним розвитком та підвищенням якості товарів і послуг.

Література

1. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища : ООН; Декларація, Міжнародний документ від 16.06.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454 (дата звернення: 25.04.2019).
2. Statement from the Paris Summit (19 to 1 October 1972). Bulletin of the European Communities. October 1972. No 10. С. 14-26. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/b1dd3d57-5f31-4796-85c3-cfd2210d6901/publishable_en.pdf (дата звернення: 25.04.2019).
3. Single European Act. Official Journal of European Union. 29.6.1987. No L 169. С. 1-28. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN> (дата звернення: 25.04.2019).
4. Брославский Л. И. Ответственность за окружающую среду и возмещение экологического вреда : монография. М.: ИНФРА-М, 2016. 229 с.
5. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council on 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. Official Journal of the European Union. No L 143. 30.04.2004. С. 56-75. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:143:0056:0075:en:PDF> (дата звернення: 25.04.2019).

6. Green policies in the EU: A review. EC-IILS joint discussion paper series. № 14. 57p. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/--inst/documents/publication/wcms_194184.pdf (дата звернення: 25.04.2019).
7. Кірова М. О. Досвід зарубіжних країн щодо інституціонального забезпечення екологічної безпеки: пропозиції для України. Збалансоване природокористування. 2018. № 1. С. 158-165.
8. Зиновкин Н. С. Принцип «загрязнитель платит»: история, интерпретация, имплементация в отечественное законодательство. Евразийский юридический журнал. 2015. № 3 (70). URL: http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=4482:-l-r-&catid=199:2013-02-06-05-05-04&Itemid=2 (дата звернення: 25.04.2019).
9. Варламова І. С. Екологічне оподаткування як основа сталого розвитку національної економіки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 8. С. 807-810.
10. Гетьман А. П., Лозо В. И. Правовые проблемы экологической политики ввропейского Союза и Украины : монография. Харьков: Право, 2014. 280 с.
11. Покатаєва О. В., Віхорт Ю. В. Український і зарубіжний досвід використання податкового інструменту у сфері екологізації національної економіки. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2015. № 1. С. 159-164.
12. Лист Державної фіскальної служби України від 16.01.2019 № 1422/7/99-99-12-03-04-17 URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/listi-pps/73141.html> (дата звернення 25.04.2019).